
Alicja Dobrosielska

SUNDYTHEN – OLSZTYŃSKA PAGUS CIVITAS

Słowa kluczowe: Olsztyn, wieś miejska, Warmia

Schlüsselwörter: Allenstein, städtisches Dorf, Ermland

Keywords: Olsztyn, urban village, Warmia

INSTYTUT PÓŁNOCNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

Z historią miasta Olsztyna, jego początkami i przeszłością wiążą się nieodłącznie dzieje wsi *Sundythen*, określanej również w materiale źródłowym jako *Senditten* oraz *Sanditten*. Wieś ta występuje w nielicznych źródłach pisanych, m.in. w najważniejszym dla miasta dokumencie, czyli w przywileju lokacyjnym. Szczupłość danych źródłowych na temat losów *Sundythen* i jej mieszkańców oraz fakt, że miejscowość przestała funkcjonować w XVIII w. sprawiły, że z czasem uznano ją za zaginioną wieś, o nieznanym lokalizacji i granicach.

W niniejszym tekście postaram się, mimo niewielkiej ilości danych źródłowych, przybliżyć dzieje i wskazać miejsce, gdzie, najprawdopodobniej, znajdowała się owa zaginiona wieś. Zacznę od omówienia źródeł i literatury, następnie podejmę kwestię nazwy i lokalizacji wsi, spróbuję też przedstawić jej funkcjonowanie w szerszym kontekście osadniczym, od czasów pruskich po wiek XVIII. Zajmę się również lokalną pamięcią, w której *Sundythen* przetrwały niemal do dnia dzisiejszego.

I. Źródła

Baza źródłowa dotycząca *Sundythen* jest niezwykle uboga. Informacje o wsi znajdujemy jedynie w akcie lokacyjnym miasta Olsztyna i XIX-wiecznych dokumentach olsztyńskiego magistratu. Wieś została zaznaczona również na dwóch

nowożytnych mapach, a odniesienia do jej nazwy pojawiają się także w ludowych podaniach.

Najstarszym źródłem pisanim, w którym pojawia się nazwa *Sundythen* jest akt lokacyjny miasta Olsztyna, wydany przez kapitułę warmińską 31 października 1353 r. we Fromborku. Oryginalny, spisany po łacinie na pergaminie dokument nie zachował się do naszych czasów. Dysponujemy jedynie jego kopiami w postaci wpisów do ksiąg kapitulnych¹ oraz kopią tekstu odnowionego przywileju z 4 listopada 1663 r., znalezionej i opisanej przez Alojzego Szorca².

Tekst przywileju był dwukrotnie publikowany już w XIX w., w wydawnictwie źródłowym *Codex diplomaticus Prussicus*³ oraz *Codex diplomaticus Warmienseis*⁴. Najczęściej w literaturze przedmiotu cytuje się i omawia akt opublikowany w tym drugim wydawnictwie. Tekst ten powstał, jak podają wydawcy, w oparciu o akt przywileju z księgi wpisów F⁵. Oto fragment dotyczący wsi *Sundythen*: *In quibus granicijs quia eciam villa nostra Sundythen cum campis siluis ceterisque ad ipsam pertinentibus continentur ob huiusmodi ne in posterum error emergat volumus Vt villa predicta cum suis agris ceterisque ad ipsam pertinentibus, loco cuius ville et pertinentijs suis siluam quandam prius per nos ipsi ciuitati mensurata et assignata recepitimus et ville nostre lykosen addidimus, sub et in mensuracione mansorum ciuitatis concludatur Et postquam predicta villa lykosen censualis efficitur debeat villa Sundythen cum suis pertinentijs in libertate ciuitatis vt alij mansi ciuitatis perpetue permanere Interim tamen seruicia de predicta villa necnon census inde nobis debitos ad nos volumus pertinere*⁶.

W przywołanej księdze F, po słowie *partinentibus* (w tekście drukowanym *pertinentibus*), występuje nawias aż do słowa *addidimus*: „(loco cuius ville et pertinentijs suis siluam quandam prius per nos ipsi ciuitati mensurata et assignata recepitimus et ville nostre lykosen addidimus)”⁷, a nie przecinek, czego nie uwzględ-

¹ Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie (dalej: AAWO), Akta Kapituły (dalej: AK) F, AK B, AK E, AK Ja; Omówienie ksiąg wpisów F, B, E; zob. *Codex diplomaticus Warmienseis* (dalej: CDW), hrsg. C. P. Woelky, J. M. Saage, Mainz 1860, Bd. 1, ss. VI–VII; zob. też A. Dobrosielska, *Zaginiona wieś – odnaleziona pamięć. Wieś Sundythen w świetle olsztyńskich archiwów i zbiorów kartograficznych Muzeum Warmii i Mazur // The lost village – a found memory. The Sundythen village in the light of the Olsztyn archives and the cartographic collections of the Museum of Warmia and Mazury*, w: *Zanim powstało miasto. Raport z realizacji interdyscyplinarnego projektu badań wczesnośredniowiecznego zespołu osadniczego Olsztyn–Las miejski // Before the city came into existence. A report to interdisciplinary research project concerning the early-mediaeval settlement complex in City Forest of Olsztyn*, red./edit. A. Koperkiewicz, B. Radzicki, Olsztyn 2015, ss. 35–36, 40–41, 52–55.

² AAWO, AK Rep. 128, VIII nr 1/a; zob. A. Szorc, *Przywilej lokacyjny miasta Olsztyna z 31 października 1353 r.*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* (dalej: KMW), 2004, nr 3 (245), ss. 283–299.

³ *Codex diplomaticus Prussicus*, hrsg. J. Voigt, Königsberg 1848, Bd. 3, nr 76, ss. 98–101.

⁴ CDW, hrsg. C. P. Woelky, J. M. Saage, Mainz 1864, Bd. 2, nr 202, s. 202.

⁵ AAWO AK F fol. 95–98.

⁶ CDW, Bd. 2, nr 202, s. 202.

⁷ AAWO, AK F, fol. 96 rs.

nili wydawcy przywileju. Zdanie zapisane w nawiasie jest tym samym zdaniem wtrąconym, co więcej, zapisane zostało w czasie przeszłym dokonanym, podczas gdy pozostały tekst spisano w czasie teraźniejszym. Nawiasu nie ma w treści przywileju w księdze wpisów B, ani w E, jak również w przywołanej kopii odpisu przywileju z 1663 r. Ponadto na marginesach księgi F znajdują się liczne glosy, pisane inną ręką i wyraźnie późniejsze aniżeli wpisany tekst przywileju. Na stronie z Sundythen na marginesie zapisano: *Sunnditen pag[us] civitatis*⁸, czyli wieś miejska. Podobnych odręcznych uwag na marginesach nie znajdziemy w pozostałych księgach, ani też w przywołanej XVII-wiecznej kopii odpisu olsztyńskiego przywileju.

Tekst przywileju lokacyjnego Olsztyna z księgi F został przepisany najpewniej w XVIII w. do księgi oznaczonej jako Ja. Na ośmiu kartach (k. 70–77) zapisano tekst przywileju zatytułowany *Copia Privilegii Civitatis Allenstein*, a pod spodem „*vide Liber Privilegium lit. F pag. 95*”, co jednoznacznie wskazuje na proveniencję tekstu, jest to kopia tekstu przywileju z księgi wpisów F. Podobnie jak w AK F po słowie *partinentibus* znajduje się nawias: (*loco cuius – – Lykosen addidimus*)⁹.

W księdze oznaczonej literą B, *Privilegiu[m] Civitatis Allensteyn* zajmuje jedynie cztery karty (k. 150–153), a fragment mówiący wprost o *Sundythen* znajduje się na dwóch kartach (k. 151–152)¹⁰. Tekst, poza brakiem wspomnianego nawiasu i komentarzy na marginesach, nie odbiega od wcześniej przywołanego z księgi F. Ostatnia księga przywilejów, w której jest przywilej lokacyjny Olsztyna oznaczona jest literą E. Nie ma ona ponumerowanych wszystkich kart (paginacja zaczyna się od strony 163), sam fragment tekstu dotyczący wsi jest identyczny jak w pozostałych księgach¹¹. W odpisie przywileju lokacyjnego Olsztyna z 4 listopada 1663 r. (AK Rep. 128, VIII nr 1/a, k. 29–29 rs) brak również nawiasu w treści i jakichkolwiek dopisek na marginesach. Niekoniecznie wskazuje to jednak na brak powiązań z tekstem w księdze przywilejów F, i korzystanie przy sporządzeniu odpisu aktu z innych ksiąg wpisów.

Nie mamy żadnych źródeł pisanych dla okresu między 1353 a 1854 r., w których byłaby mowa o interesującej nas wsi. Po 1353 r. *Sundythen* pojawia się w tekstach pisanych ponownie dopiero w XIX w. W sprawozdaniu olsztyńskiego magistratu z 27 października 1854 r.¹² czytamy o mapie Johanna Johsto-

⁸ AAWO, AK F, fol. 96 rs.

⁹ AAWO AK Ja, k. 73–74.

¹⁰ AAWO, AK B, k. 150–153.

¹¹ AAWO, AK E, fol. 80–81.

¹² H. Bonk, *Geschichte der Stadt Allenstein*, t. 4, *Urkundenbuch zur Geschichte Allensteins*, cz. 2 *Allgemeine...*, ss. 39–44.

na, na której zaznaczono interesującą nas wieś, tu również podano informację o wyludnieniu *Senditten* – wskazując rok 1709 albo 1710 – oraz powody wymarcia mieszkańców. Miało się to stać na skutek epidemii dżumy, która w tym czasie spustoszyła Olsztyn i okolice. Całkowite wyludnienie olsztyńskich wsi miejskich (*Stadtdörfer*) *Senditten* i *Bürgerdorfe* – jak zapisano w tym tekście – oddaje skalę ówczesnej epidemii: *Der Untergang der auf der gedachten Pergamenkarte genannten Stadtdörfer Bürgerdorf und Senditten schreibt man auch dieser Seuche zu*¹³.

W *Kämmereikassen – Etat, sowie Lagerbuch über alle Teile des Vermögens der Königl. Ostpr. Stadt Allenstein pro 1855–1857*, opublikowanym w pracy Hugona Bonka¹⁴, pośród części miasta wymieniono wsie miejskie: „die Stadt nebst Dorfstädten”, a zatem miasto z wsiami miejskimi¹⁵. W spisie tym dwukrotnie wzmiankuje się *Senditter Wege*, czyli drogi, przy których znajduje się małe jezioro. Za korzystanie z tego jeziora w latach 1852–1857 Andreas Drews ze Starckenthal miał płacić 13 Sgr (srebrnych groszy)¹⁶. Podobnie w wykazie posiadłości miasta z lat 1858–1860, pod rokiem 1857, mowa jest znowu o małym, częściowo wyschniętym jeziorze, które jest przy *Senditter Wege*: *der kleine zum Theil schon entwässerte See am Senditter Wege*¹⁷. Pośród wydatków miejskich za rok 1863 („Die Ausgaben pro 1863”) wymienia się z kolei meliorację *Senditter Bruch*: *Zu Forstverbesserungen 564 Rthlr7 Sgr1 Y. Es wurde die Melioration im Jacobsthaler und Senditter Bruch in Angriff genommen*¹⁸.

Źródła kartograficzne

Na mapie *Prussiae* Caspara Hennebergera w edycji z 1595 r. na północ od Olsztyna, niedaleko ujścia rzeki Wadąg do Łyny, widnieje napis wyraźnie nawiązujący do interesującej nas wsi – *Sanditten*¹⁹. Tę samą nazwę miejscową wymienił Hennen-

¹³ Ibidem, s. 40.

¹⁴ *Kämmereikassen- Etat, sowie Lagerbuch über alle Teile des Vermögens der Königl. Ostpr. Stadt Allenstein pro 1855–1857* (dalej: *Kämmereikassen- Etat*), w: H. Bonk, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 4, Theil 2, *Allgemeine...*, s. 81, tu także sygnatura z dawnego Archiwum Królewieckiego: KStA, Depositum Allenst. I, 2.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem, s. 88, 92.

¹⁷ *Bericht über die Verwaltung der Stadt Allenstein und den Stand der Angelegenheiten pro 1858–1860*, w: H. Bonk, *Urkundenbuch...*, t. 4, cz. 2.2, s. 661.

¹⁸ *Verwaltungsbericht für das Jahr 1864*, w: H. Bonk, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 4, Theil 2.2 *Urkundenbuch...*, nr 366, s. 726.

¹⁹ C. Henneberger, *Prussiae, das ist des Landes zu Preussen, welches das herrchliste Theil ist Sarmatiae Europaeae eigentliche und warhafftige Beschreibung*, Königsberg 1595; Drukiem ta mapa ukazała się w 1627 r., jej drukarzem i nakładcą był Lorenz Segebade, znajduje się w Archiwum Wojennym w Sztokholmie. Zob. E. Sznayder, *Dwie nieznanne a związane z dawnymi Prusami Wschodnimi mapy z Archiwum Wojennego w Sztokholmie*, w: *Ziemie dawnych Prus Wschodnich w kartografii*, red. P. Grabowski, J. Ostrowski, Olsztyn 1997, ss. 93–95; zob. E. Jäger, *Prussia-Karten 1542–1810. Geschichte der kartographischen Darstellung Ostpreußens vom 16. bis zum 19. Jahrhundert. Entstehung der Karten – Kosten – Vertrieb*, Weissenhorn 1982, s. 57, nr 31.

berger w swoim komentarzu do mapy: *Erklärung der Preussischen grösseren Landtafel oder Mappen*, wskazując zarazem jej położenie: *Sanditten X.16*²⁰. Przy samym ujściu rzeki Wadąg do Łyny autor zaznaczył kopiec z krzyżem²¹, oznaczający grodzisko. Oba znaki, zarówno napis, jak i kopiec, występują również na mapie Hennenbergera wydanej w 1639 r.²² W pierwszym wydaniu mapy z 1576, co ciekawe, w tym miejscu nie ma ani napisu, ani żadnego znaku topograficznego²³. Kopiec z krzyżem, bez napisu *Sanditten*, jest na mapie Henneberger/Ortelius, wydanej w Antwerpii w 1584²⁴. Na mapie opisanej w atlasie map Jägera jako „de Jode, Antwerpen 1593” również jest kopiec, ale znajduje się on dalej na północ, po drugiej stronie rzeki Wadąg – w legendzie napisano: „Mons arcis uastata”, czyli góra po zniszczonym zamku²⁵. Podobnie na mapie Henneberger/Caesius (Blaeu), wydanej w 1635 r. w Amsterdamie jest tylko sam kopiec, bez napisu²⁶. Ten sam znak topograficzny umieszczono również na mapie *Prussia- Karte*, która ukazała się w 1688 r. w *Atlasie Frederyka Wit*, a którą wykonał *Nikolaus Visscher/Piscator*²⁷, oraz na *Titelblatt zu Hommans Atlas*, wydanym w Nürnberg w 1710 r., wszystkie te mapy powstały w oparciu o dzieło Hennenbergera²⁸.

Wieś *Senditten* została zaznaczona niedaleko ujścia rzeki Wadąg do Łyny na pergaminowej mapie Olsztyna, wykonanej w 1677 przez Johanna Jonstona²⁹. Jeszcze w XIX w. znajdowała się ona w budynku olsztyńskich władz miejskich. W sprawozdaniu miasta z 27 października 1854 r. zapisano, że na polecenie

²⁰ C. Hennenberger, *Erklärung der Preussischen grösseren Landtafel oder Mappen*, Königsberg 1595, s. 415.

²¹ Idem, *Prussiae, das ist des Landes zu Preussen, welches das herrchliste Theil ist Sarmatiae Europaeae eigentliche und warhafftige Beschreibung*, Königsberg 1595. Drukiem ta mapa ukazała się w 1627 r., jej drukarzem i nakładcą był Lorenz Segebade, znajduje się ona w Archiwum Wojskowym w Sztokholmie, zob. E. Sznyder, op. cit., ss. 93–95; zob. E. Jäger, op. cit., s. 57, nr 31.

²² Henneberg [Hennenberger], Caspar [Kaspar]: *PRVSSIAE/Das ist/ des Landes zu Preussen/Welches das herrlichste Theil ist Sarmatiae Europaeae, Eigentliche und warhafftige Beschreibung – – Durch/Casparum Hennebergerum, Erlichensem,/Pfarrern des Fürstlichen Hospitals Löbenicht Königsberg. Gedruckt zu Königsberg /in Preussen/ bey Segebaden Erben/Im/ Jahr 1639*, zob. <http://tukart.ulb.tu-darmstadt.de/607/8/index.htm> [dostęp: 01.12.2015].

²³ C. Henneberger, *Prussiae...*, Königsberg 1576; por. E. Jäger, op. cit. s. 56, nr 30.

²⁴ Zob. E. Jäger, op. cit., s. 289, nr 202.

²⁵ Ibidem, s. 290, nr 203.

²⁶ Ibidem, s. 291, nr 204.

²⁷ Ibidem, s. 303, nr 218.

²⁸ Ibidem, s. 304, nr 219.

²⁹ Niewykluczone, że jest on tożsamy z Johannem Jonstonem, któremu 22 listopada 1679 r. na sejmiku stanów warmińskich przedłożono 9-cio punktowy regulamin, jak ma wykonywać swoją pracę i czego się od niego oczekuje, zob. AAWO, AK, Acta cap. 9, k. 211–212. Miał on otrzymywać pensję w wysokości 300 zł, z czego połowa miała mu być wypłacona na Wielkanoc, a druga na św. Michała (29 września). Obok tego stałego wynagrodzenia mógł pobierać opłaty od każdej fachowej usługi, zob. A. Szorc, *Dominium warmińskie 1243–1772. Przywilej i prawo chełmińskie na tle ustroju Warmii*, Olsztyn 1990, s. 65; A. Pieczunko, *Miernictwo i miernicy na Warmii. Szkic do dziejów limitacji pruskiej w średniowieczu i czasach nowożytnych (XIV–XVIII w.)*, KMW, 2005, nr 1 (247), ss. 12–13.

fromborskiej Kapituły w roku 1677 i 1678 mierniczy Johann Jonston wykonał pergaminową mapę obszaru Olsztyna, która była przechowywana w olsztyńskim magistracie: „in den letzten Jahren 1677 und 1678 Befehl des Domkapitels zu Frauenburg vom Feldmesser Johann Jonston auf Pergament gezeichnete Karte vom Stadtbezirke Allenstein ist im hiesigen Magistrats-Depositorio aufbewahrt”³⁰.

Korzystał z tej mapy Aloysius Grunenberg, który w pracy *Geschichte und Statistik des Kreises Allenstein*³¹ przywołał znajdujący się na niej opis. Z jego treści wynika, że geometra Johann Jonston przeprowadził w 1667 r. pomiar zarówno samego miasta otoczonego murem miejskim, jak i wszystkich jego przyległości, uwzględniając łąki, ciekii wodne, pustkowia oraz istniejące wsie miejskie: „– ist derselben zugehörig umliegende Hubenzahl, in Huben, so die Hübner besitzen, Hausmorgen, Wiesen, Wässern, Wildniss und dem Burgerdorff bestehend, sammt der Stadt selbst, und Schlosse, mit allem Angehörigen, von mir Johann Jonston mit Colmisch üblichen Landmaass in Anno 1667 umzogen –”.

Wspomnianą mapę przywołują wydawcy *Codex diplomaticus Warmiensesis* w przypisie pod aktem lokacyjnym Olsztyna: „Nach einer 1677 aufgenommenen Karte der Stadt Allenstein lag das Dorf «Senditten» umweit der Mündung des Wadangflusses in die Alle”³².

Mapa zaginęła w końcu XIX w., o czym informuje Bonk: „Diese Pergamentkarte von 1678, die also im Jahre 1854 noch vorhanden war, ist heute nicht mehr aufzufinden”³³. Na późniejszych mapach Olsztyna nie odnotowano wsi *Sundlythen*. Na *Kreiskarte Stadt- und Landkreis Allenstein* autorstwa Leonharda Fromma i Wolfganga Steffela z 1941 r., niedaleko ujścia Wadąga do Łyny, zaznaczono jedynie osadę z wczesniej epoki żelaza³⁴.

---

³⁰ H. Bonk, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 4, *Urkunden zur Geschichte Allensteins*, Theil 2, *Allgemeine Urkunden von 1772–1913*, Allenstein 1914, ss. 39–40; por. idem, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 2, *Darstellung der Geschichte Allensteins*, Theil 1, *Die ermlandische Zeit (1353 bis 1772)*, Allenstein 1930, s. 223, przyp. 5; idem, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 2, Theil 2 *Die Preussische Zeit (seit 1772)* von Stadtrat Funk, Allenstein 1929, ss. 15–16.

³¹ A. Grunenberg, *Geschichte und Statistik des Kreises Allenstein*, Allenstein 1864, s. 18. Aloysius Grunenberg był bliskim krewnym burmistrza Olsztyna Andreasa Petrusa Grunenberga, pochodził z Alt-Wartenburg, czyli Barczewka, gdzie jego ojciec, Matthäus Grunenberg, przez 51 lat pracował jako organista i nauczyciel w miejscowej szkole. Zob. G. Sommerfeldt, *Zur Allensteiner Stadtchronik der Jahre 1802 bis 1827 und zur Geschichte des Schulwesens zu Allenstein in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, *Altpreussische Monatsschrift*, 1901, Bd. 38, s. 437, przyp. 1.

³² CDW, Bd. 2, nr 202, s. 202, przyp. 1.

³³ H. Bonk, *Geschichte der Stadt*, Bd. 2, *Darstellung der Geschichte Allensteins*, Theil 1, *Die ermlandische Zeit (1353 bis 1772)*, Allenstein 1930, s. 223, przyp. 5; H. Bonk, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 4, Theil 2, *Allgemeine...*, s. 40; idem, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 2, Theil 2, *Die Preussische...*, ss. 15–16.

³⁴ AAWO, M 284.

Źródła etnograficzne

Sundythen, nie jako wieś, ale miejsce gdzie znajdował się zamek występuje w podaniach ludowych. Anton Funk w swojej monografii Olsztyna opublikował tekst o zaklętym zamku w olsztyńskim lesie miejskim *Das verwunschene Schloß im Allensteiner Stadtwald*, zaczerpnięte od Aloysiusa Hartela³⁵, oraz podanie zatytułowane *Die Teufelsbrücke*, czyli Diabelski Most, zaczerpnięte od Herberta Gottchewskiego, w którym również mowa o tym samym grodzie, określonym jako „Walzburg”³⁶.

W polskojęzycznej literaturze jest kilka podań nawiązujących do interesującej nas wsi, w tym dwa opracowane przez Augustyna Steffena: *Góra Sandyty*³⁷ i *Zamek w olsztyńskim lesie*³⁸. W zbiorze Marii Zientary-Malewskiej pt. *O różnych kłobukach, skarbach i zaklętych zamkach* znajduje się z kolei tekst *Zaklęty zamek w lesie olsztyńskim*³⁹.

II. Literatura

W literaturze wieś *Sundythen* pojawia się zasadniczo w trzech kontekstach: 1) powstania miasta Olsztyna; 2) epidemii dżumy, która nawiedziła Olsztyn i okolice z początkiem XVIII w.; 3) w powiązaniu ze znajdującym się w lesie miejskim grodziskiem i osadą. Zanim przejdziemy do analitycznej części artykułu, przyjrzyjmy się najpierw owym dotychczasowym ujęciom.

Najwięcej informacji dotyczących *Sundythen*, zapisując jej nazwę jako *Sundythen*, *Sundithen* (*Senditten*), zebrał i przedstawił Hugo Bonk⁴⁰. Wieś pojawiała się w wielotomowej pracy tego badacza przede wszystkim w kontekście początków Olsztyna, w związku z opublikowaniem i przetłumaczeniem z łaciny na język niemiecki przywileju lokacyjnego *civitas Allenstein*, który autor opatrzył szerokim komentarzem⁴¹. Wraz z włączeniem *Senditten* do gruntów miejskich,

³⁵ A. Funk, *Geschichte Allenstein...*, s. 425.

³⁶ Ibidem, ss. 423–425.

³⁷ http://www.antologiawarminska.pl/userfiles/file/antologia%20warminska_09.pdf [dostęp: 01.12.2015].

³⁸ http://www.antologiawarminska.pl/userfiles/file/antologia%20warminska_10.pdf [dostęp: 01.12.2015].

³⁹ M. Zientara-Malewska, *O różnych kłobukach, skarbach i zaklętych zamkach*, wybór i oprac. J. Chłosta, Olsztyn 2008, ss. 62–65; http://www.antologiawarminska.pl/userfiles/file/antologia%20warminska_11.pdf.

⁴⁰ Żyjący w latach 1861–1936, nauczyciel w ostródzkim gimnazjum, wydawca źródeł historycznych, historyograf Olsztyna.

⁴¹ H. Bonk, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 3, Theil 1, *Allgemeine Urkunden bis 1815*, Allenstein 1912, ss. 2–10, o *Sundythen*, s. 4, 8; idem, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 1, *Beiträge zur Geschichte Allenstein. Festschrift zur Feier 550 jährigen Stadtjubiläums am 31 Oktober 1903*, Allenstein 1903, s. 18; idem, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 2, *Darstellung der Geschichte Allensteins*, Theil 1, *Die ermlandische Zeit (1353 bis 1772)*, Allenstein 1930, ss. 31–39, o *Sundythen*, s. 33, 37–38.

kapituła, jak pisze Bonk, zabrała miastu jakąś, wcześniej mu przydzieloną, część lasu i przyłączyła ten las do wsi Lükusen. Do czasu uzyskania od tych ostatnich czynszu, to *Senditten* były zobowiązane do szarwarków i czynszów na rzecz kapituły⁴². Autor ten podaje również informację, że ta nieistniejąca już wieś, znajdowała się niegdyś niedaleko ujścia Wadąga do Łyny i została zaznaczona na pergaminowej mapie Olsztyna z 1677 albo 1678 r.⁴³, której kopia była przechowywana w olsztyńskim magistracie⁴⁴.

Informacje zebrane przez Bonka i jego ustalenia odnoszące się do wsi *Sundythen* były następnie wielokrotnie powielane w literaturze przedmiotu. Anton Funk w swojej pracy poświęconej historii Olsztyna w latach 1348–1943⁴⁵ wspomina interesującą nas wieś, której nazwę podaje jako *Senditten*, w kontekście granic miasta Olsztyna wytyczonych w przywileju lokacyjnym⁴⁶. W jednym z podrozdziałów pisze o wcześniejszym osadnictwie na terytorium miasta i tu ponownie podejmuje temat wsi znanej z przywileju lokacyjnego. O położeniu „*Senditten*”, jak pisze Funk, nie ma żadnych informacji w olsztyńskim przywileju, bo jej lokalizacja była znana zainteresowanym stronom. W dokumencie tym, zapewne z tych samych powodów, nie podano również wielkości wsi. Wiadomo jest, że wieś *Senditten* leżała w trójkącie: Łyna, rzeka Wadąg i dzisiejsza strzelnica. Autor wspomina również zaginioną mapę wykonaną w 1678 r. przez Johanna Jonstona. Zaznaczenie na niej *Senditten* oznacza, według badacza, że wieś jeszcze wówczas funkcjonowała.

O pruskim polu „*Sędyty*”, znajdującym się wraz z lauksem *Bertyng* i *Grandelawke* na obszarze galindzkiej ziemi *Berting* (*Terra Berting*) i wsi, w kontekście wczesnośredniowiecznego osadnictwa okolic Olsztyna, pisał Grzegorz Białuński⁴⁷. Autor ten przywołał wyniki badań archeologicznych, datujących funkcjonowanie w lesie miejskim pruskiej osady „*Sędyty*” na okres VIII/XI–XIII w. W XIV w. na terenie tym, jak przyjmuje Białuński, lokowano wieś „*Sędyty*”. Odrębny dokument dla niej – według autora – nie zachował się, bo wieś ta została na mocy przywileju lokacyjnego Olsztyna włączona w obręb miasta. Nadano ją miastu w zamian za obszar lasu, przyznany wsi Likusy. Czynsz ze wsi *Sędyty* miał

⁴² Idem, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 1, *Beiträge zur Geschichte...*, s. 18.

⁴³ Idem, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 4, *Urkundenbuch zur Geschichte Allensteins*, Teil. 2, *Allgemeine Urkunden von 1772–1913*, Olsztyn 1914, s. 40.

⁴⁴ Idem, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 1, *Beiträge zur Geschichte...*, s. 18, zob. też przyp. nr 2; idem, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 2, *Darstellung der Geschichte Allensteins*, Theil. 1, *Die ermlandische Zeit (1353 bis 1772)*..., s. 43; idem, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 4, *Urkundenbuch zur Geschichte Allensteins*, Teil. 2, *Allgemeine Urkunden...*, s. 40.

⁴⁵ A. Funk, *Geschichte der Stadt Allenstein von 1248 bis 1943*, Leer 1955, s. 27, 92–93.

⁴⁶ Ibidem, s. 27.

⁴⁷ G. Białuński, *Źródła pisane do osadnictwa wczesnośredniowiecznego (okres wikiński) – poszukiwanie zaginionej wsi Sędyty. Studium osadnictwa wczesnośredniowiecznego Olsztyna*, w: *Zanim powstało miasto...*, s. 18, 20, 27–28.

otrzymywać kapituła, do czasu pierwszych wpływów czynszu ze wsi Likusy. Białuński wspomina również, że nazwa wsi wraz z zaznaczonym grodziskiem pojawiła się na mapie Kaspra Hennenbergera jako *Sanditten*⁴⁸.

Ostatnio o źródłach do dziejów wsi *Sundythen* na podstawie kwerendy archiwalnej, przeprowadzonej w zbiorach Archiwum Archidiecezji Warmińskiej, Archiwum Państwowym w Olsztynie oraz w zbiorach kartograficznych Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, pisała autorka niniejszego tekstu w artykule *Zaginiona wieś – odnaleziona pamięć...*⁴⁹.

Nowe, zupełnie nieznanne karty historii Olsztyna, związane z *Sundythen* jako częścią większego kompleksu osadniczego (grodzisko, osada, wieś), przyniosły badania archeologiczne prowadzone w olsztyńskim lesie miejskim w 2006 i 2013 r. (o czym szerzej w dalszej części tekstu).

Badacze w zasadzie nie mają wątpliwości, że mieszkańcy wsi *Sundythen* wymarli na skutek dżumy, jaka nawiedziła Olsztyn i okolice pod koniec pierwszej dekady XVIII w. O zagładzie wsi w latach 1709–1710 napisał Bonk, powołując się na dokument z 27 października 1854 r.⁵⁰, podobnie Funk, który powołał się na to samo źródło⁵¹. Ten drugi, w indeksie miejscowości sporządzonym do I i II tomu dzieła Bonka, określił *Sundythen*, zapisane jako *Senditten*, mianem „*verschwundenes Dorf*”⁵². Użyte tu słowo „*verschwundenes*” można przetłumaczyć jako „zaginiona”, ale również jako „zanikła”, „już nieistniejąca”.

Tezy Bonka i Funka odnoszące się do zagłady *Sundythen* były następnie przywoływane przez kolejnych autorów, przy czym nierzadko wskazywali oni konkretny rok zagłady wsi – 1710. Stanisław Flis w artykule poświęconym dżumie na Warmii i Mazurach w latach 1708–1711 o *Sundythen* napisał, że „w 1710 r. niektóre wioski całkowicie wymarły jak np. Sedyty, które znajdowały się w lesie olsztyńskim w pobliżu ujścia rzeki Wadąg do Łyny”⁵³, autor powołał się przy tym w przypisie na pierwszą część *Darstellung...* Bonka⁵⁴. Wieś ta w kontekście dżumy, która na początku XVIII w. nawiedziła Olsztyn i okolicę, pojawia się także w pracy Andrzeja Wakara, pisze on: „O rozmiarach katastrofy może świadczyć, że w dwu wsiach należących do Olsztyna, Sądytach (położonych przy drodze do Dywit) i Wsi Miejskiej, cała ludność wymarła, opustoszałe domostwa zapadły się,

⁴⁸ Ibidem, ss. 27–28.

⁴⁹ A. Dobrosielska, *Zaginiona wieś...*, ss. 32–57.

⁵⁰ H. Bonk, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 4, *Urkundenbuch zur Geschichte Allensteins*, Teil. 2, *Allgemeine Urkunden von 1772–1913...*, s. 40;

⁵¹ A. Funk, *Geschichte der Stadt...*, s. 93.

⁵² Idem, *Alphabetisches Verzeichnis der Orts- und Personennamen zur Geschichte der Stadt Allenstein Band I und II*, Allenstein 1931, s. 44.

⁵³ S. Flis, *Dżuma na Warmii i Mazurach w latach 1708–1711*, KMW, 1960, nr 4 (70), s. 515.

⁵⁴ Ibidem, s. 515, przyp. 293; H. Bonk, *Darstellung...*, Theil I, s. 224.

wkrótce porósł je las”⁵⁵. W nowszej literaturze, m.in. u Białuńskiego, przyjęto za Funkiem, że wieś wyludniła się i ostatecznie zaginęła w XVIII w., po zarazie dżumy w latach 1709–1710⁵⁶.

Augustyn Steffen, powołując się na wyżej wspomniany artykuł Flisa, wysnuł fatalistyczną wizję losów mieszkańców *Sundythen*: „być może, że mieszkańcy wymarli. Coś gorszego się tam dziać musiało. Albo wdmieciała się wojna albo zaraza”. Autor przyjął, że po 1353 r. wieś przestała istnieć, pozostała po niej tylko nazwa, którą przejęło znajdujące się w lesie grodzisko miejskie⁵⁷.

Sundythen pojawiła się pośrednio, bo nie będąc głównym obszarem dociekań, w dokumentacji dotyczącej inwentaryzacji grodzisk pruskich, jaką na rozkaz Militärbehörde Ost- und Westpreussen prowadził Johann Michael Guise, porucznik wojsk pruskich z Torunia (uznawany za pierwszego inwentaryzatora grodzisk pruskich)⁵⁸. W 1827 r. Guise odnotował, że na północ od Olsztyna, w Lesie Miejskim znajdują się dwa grodziska. Jedno z nich, znajdujące się na prawym brzegu rzeki Łyny, nieopodal ujścia do niej rzeki Wadąg, określił mianem *Schloss Sundythen*, przy czym zaznaczył, że funkcjonują również nazwy „Schlossberg” i „verwunschenes Schloß”, czyli zaklęty zamek. W kartotece *Guise Zettel* – będącej zbiorem kart wypełnionych wykonanymi ołówkiem szkicami i planami grodzisk, miast, zamków, kościołów, wraz z komentarzami – autor opisał to stanowisko jako „Burg Sanditten südlich de Einflusses des Wadang in die Alle”, czyli zamek w lesie Sanditten na południe od ujścia Wadągu do Łyny⁵⁹. Z kolei w *Guise Uebersicht*, stanowiącej krótki komentarz do kartoteki Guisego, obiekt ten został scharakteryzowany jako „Burg im Walde Sanditten nördlich Allenstein”, czyli gród w lesie Sanditten na północ od Olsztyna⁶⁰.

W czasach współczesnych Funkowi – jak sam pisze – obszar wsi *Sundythen* porósł las, a o tym, że było to kiedyś zamieszkałe miejsce przypomina „Ver-

⁵⁵ A. Wakar, *Olsztyn 1353–1945*, Olsztyn 1971, s. 103.

⁵⁶ G. Białuński, op. cit., ss. 27–28.

⁵⁷ A. Steffen, *Przyczynki językoznawcze z Warmii*, KMW, 1961, nr 2, s. 288.

⁵⁸ M. J. Hoffmann, *Inwentaryzacje założeń obronnych na ziemiach pruskich w pierwszej połowie XIX wieku*, w: *Opusculum Archeologica. Opera dedicata in Professore Thaddeum Malinowski*, red. W. Dzieduszycki, Zielona Góra 2007, ss. 154–155; idem, *Dzieje archeologii Prus Wschodnich od początku XVIII wieku do 1920 roku*, Olsztyn 2013, ss. 25–26; M. J. Hoffmann, A. C. Koperkiewicz, *Tajemnice lasu Miejskiego*, w: *Kalendarz Olsztyna 2008*, Olsztyn 2007, ss. 178–185; iidem, *Wczesnośredniowieczny kompleks osadniczy w Olsztynie w świetle wykopalisk archeologicznych i źródeł historycznych*, w: *Acta Archeologica Pomorania III, XVI Sesja Pomorzoznawcza, Szczecin 22–24 listopada 2007 r.*, cz. 1, *Od epoki kamienia do okresu wczesnośredniowiecznego*, Pamięci Antoniego Pawłowskiego i Wojciecha Szulca, red. A. Janowski, K. Kowalski, S. Słowiński, Szczecin 2009 s. 432.

⁵⁹ Za E. Hollack, *Erläuterungen zur vorgeschichtlichen Übersichtskarte von Ostpreussen*, Glogau–Berlin 1908, s. 4.

⁶⁰ Za H. Crome, *Verzeichnis der vor- und frühgeschichtlichen ostpreussischen Wehranlagen im Kreise Allenstein*, Prussia, *Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatschutz*, 1931, Bd. 29, s. 5; idem, *Alphabetisches Verzeichnis der Wehranlagen mit Angabe des Schrifttums*, Prussia, *Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatschutz*, 1938, Bd. 32, Teil 1, s. 193; M. J. Hoffmann, A. C. Koperkiewicz, *Wczesnośredniowieczny kompleks osadniczy...*, s. 432.

wunschenen Schloß”, czyli zaklęty zamek⁶¹. Gustaw Leyding w *Słowniku nazw miejscowych okręgu mazurskiego* hasło „Verwunschenes Schloss” rozwinął jako „okolica – miejsce po zaginionej miejscowości w Olsztyńskim Lesie, w pobliżu ujścia rzeki Wadąg do rzeki Łyny”⁶².

Z wykazu grodów na obszarze Warmii oraz mapy Pollakówny, opracowanej na podstawie prac Hansa Crome, wynika, że na prawym brzegu Łyny w miejscu, gdzie wpada do niej rzeka Wadąg, w nieistniejącej już wsi Sanditten, znajdowało się stanowisko obronne – „gród Sanditten”⁶³. W indeksie miejscowości autorka zapisała: „Sanditten m.[iejscowość – A. D.] niezlok.[alizowana – A. D.]”⁶⁴. Ustalenia Pollakówny powtórzył Bohdan Kozięłło-Poklewski w zbiorowej pracy, zatytułowanej *Szkice olsztyńskie*, opublikowanej w latach sześćdziesiątych XX w.⁶⁵

W 1961 r. na łamach Komunikatów Warmińsko-Mazurskich ukazał się artykuł Augustyna Steffena pt. *Przyczynki językoznawcze z Warmii*, w którym autor połączył fragment dotyczący wsi *Sundythen* z aktu lokacyjnego Olsztyna i treść podania ludowego *Góra Sandyty*⁶⁶. Steffen nie przywołał pełnej treści owego tekstu, wspominał jedynie, że jest to „podanie o rycerzu (?) i zamku, który ziemia wchłonęła”. Autor przyjął, że po 1353 r. wieś przestała istnieć, pozostała po niej jedynie nazwa, którą nosi „półwyspowy obiekt w miejskim lesie w miejscu, gdzie rzeka Wadąg wpada do Łyny”, określony przez Steffena jako „Góra Sandyty”. Wieś przepadła – zdaniem autora – a nazwa przeniosła się na charakterystyczny obiekt, który znajdował się w jej obrębie, bajka, jak pisze, uratowała nazwę⁶⁷.

Sundythen występuje też w powojennych polskojęzycznych monografiach miasta Olsztyna. Andrzej Wakar w pracy *Olsztyn 1353–1945*⁶⁸ przywołuje sporządzoną w XX w. inwentaryzację grodzisk pruskich w okolicach miasta. Wśród których, jak podaje, wymieniono m.in. grodzisko „Olsztyn, w Olsztyńskim Lesie, po prawej strony Łyny, w pobliżu ujścia rzeki Wadąg, w miejscu zwanym Sądytami, potocznie zaś także Zaklętym Zamkiem”⁶⁹.

⁶¹ A. Funk, *Geschichte der Stadt...*, s. 93.

⁶² G. Leyding, *Słownik nazw miejscowych okręgu mazurskiego*, cz. 2, *Nazwy fizjograficzne (zlokalizowane)*, Poznań 1959, s. 223.

⁶³ M. Pollakówna, *Osadnictwo Warmii w okresie krzyżackim*, Poznań 1953, s. 158.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 180.

⁶⁵ B. Kozięłło-Poklewski, *Założenie Olsztyna (1353)*, w: *Szkice Olsztyńskie*, red. J. Jasiński, Olsztyn 1967, ss. 32–33.

⁶⁶ A. Steffen, *Przyczynki językoznawcze...*, ss. 287–291.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 288.

⁶⁸ A. Wakar, *Olsztyn 1353–1945...*, s. 19, 103.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 19.

Robert Klimek też łączy *Sundythen* z grodziskiem z olsztyńskiego lasu miejskiego, co opisał w pracy *Początki Olsztyna: ślady wczesnego średniowiecza*⁷⁰. Uczynił to w oparciu o archiwalia z Museum für Vor- und Frühgeschichte Archiv w Berlinie oraz mapę archeologiczną *Kreiskarte Stadt- und Landkreis Allenstein* z 1941 r., na której autorzy zaznaczyli zarówno grodzisko, jak i osadę, datowaną przez nich jako wczesnożelazna („Eisenerzeit”)⁷¹. Klimek uznał, że wieś *Sundythen* znajduje się w niecce nieopodal grodziska w lesie miejskim. Tu zresztą w 2006 r. znalazł ceramikę, którą ocenił na okres od epoki żelaza po średniowiecze. W tym samym roku w miejscu znalezienia ceramiki przeprowadzono badania archeologiczne, pod kierownictwem Arkadiusza Koperkiewicza, kontynuowane w 2013 r., o czym wspomina autor w tekście⁷². Swoją hipotezę identyfikującą grodzisko ze wsią *Sundythen* z aktu lokacyjnego miasta Olsztyna oraz interpretację dotyczącą nazwy wsi podtrzymał Klimek w ostatnio opublikowanym artykule *Historia odkrycia grodziska i osady Sanditten (Sądyty) w olsztyńskim lesie miejskim*⁷³.

Badania archeologiczne, przeprowadzone w 2006 i 2013 r.⁷⁴, zarówno na grodzisku jak i w osadzie w lesie miejskim, niedaleko ujścia Wadągu do Łyny, ujawniły wielowiekową tradycję osadniczą tego miejsca. Wyniki tych badań opublikowali Hoffmann i Koperkiewicz w kilku artykułach⁷⁵. W każdej z publikacji autorzy zamieścili krótki rys historyczny i okoliczności odkrycia stanowisk. Informacje zawarte w kartotece Guisego i w komentarzu do niej sugerują – zdaniem Hoffmanna i Koperkiewicza – że wszystkie późniejsze wzmianki w literaturze o zaginionej wsi Sądyty *alias* Sędyty (zaraza z pocz. XVIII w. dieśiątkująca ludność Prus) i Zaklętym Zamku oparte zostały na wynikach inwentaryzacji porucznika z Torunia⁷⁶.

---

⁷⁰ R. Klimek, *Początki Olsztyna: ślady wczesnego średniowiecza*, w: G. Białuński, R. Klimek, *Początki Olsztyna. Przewodnik archeologiczny*, Olsztyn 2013, ss. 11–14.

⁷¹ AAWO, M 284; M. J. Hoffmann, *Kreiskarte Stadt- und Landkreis Allenstein. Mapa archeologiczna L. Fromma i W. Steffela, 1:100 000*, w: *Archeologia ziem pruskich. Nieznane zbiory i materiały archiwalne*, Ostróda 15–17 X 1998, red. M. J. Hoffmann, J. Sobieraj, Olsztyn 1998, ss. 191–198.

⁷² R. Klimek, *Początki Olsztyna...*, s. 14.

⁷³ Idem, *Historia odkrycia grodziska i osady Sanditten (Sądyty) w olsztyńskim lesie miejskim*, w: *Zanim powstało miasto...*, ss. 11–14.

⁷⁴ Badania archeologiczne zostały przeprowadzone w ramach projektu CROSSROADS 2.0 (ILPR. 02.01.00-96-001/10-00, Program Współpracy Transgranicznej Litwa–Polska–Rosja 2007–2013).

⁷⁵ M. J. Hoffmann, A. C. Koperkiewicz, *Tajemnice Lasu Miejskiego*, s. 182–184; i idem, *Sprawozdanie z badań archeologicznych na stanowiskach nr LXXIX i CIV, AZP 23-61/46, Olsztyn – Las Miejski* (maszynopis); i idem, *Wczesnośredniowieczny kompleks osadniczy...*, ss. 431–443; A. C. Koperkiewicz, *Badania archeologiczne wczesnośredniowiecznego zespołu osadniczego Olsztyn – Las Miejski w latach 2006 i 2013*, w: *Zanim powstało miasto...*, ss. 58–98.

⁷⁶ M. J. Hoffmann, A. C. Koperkiewicz, *Wczesnośredniowieczny kompleks osadniczy...*, s. 432.

III. *Sundyten, Sanditten, Senditten*, „Sandyty”, „Sądyty”, „Sędyty” – nazwy

We współczesnej polskiej literaturze przedmiotu interesująca nas wieś funkcjonuje pod nazwą Sądyty⁷⁷, Sędyty⁷⁸, Sandyty⁷⁹, z przywołaniem zazwyczaj najwcześniej poświadczonego zapisu nazwy *Sundythen* z olsztyńskiego aktu lokacyjnego, oraz Sanditten, z odwołaniem do mapy Hennenbergera. W niemieckiej literaturze z kolei wieś występuje jako *Sundithen/Senditten*⁸⁰, obok nazwy *Sundythen/Sundithen* z przywileju miasta Olsztyna. Werner Bloedhorn w opracowanym indeksie osobowym i miejscowości dla III i IV tomu dzieła Bonka odnotował przy tym, że: „Senditten to samo co Sanditten”⁸¹. Mamy tu do czynienia z nazwą, która ewaluowała w czasie i ulegała przekształceniu przez użytkowników kolejnych języków od pruskiego, przez niemiecki aż po język polski⁸².

Średniowieczny skryba w akcie lokacyjnym miasta Olsztyna zapisał najpewniej, jak wspomnieliśmy wyżej, oryginalny tekst dokumentu nie zachował się, nazwę wsi jako *Sundythen*. W takiej formie widnieje ona w zawartym w księdze wpisów F przywileju lokacyjnym⁸³, na marginesie zaś jako *Sumnditen*. W księdze B mamy *Sundythen*⁸⁴, podobnie jak w księdze Ja, przy czym tu kopista dwukrotnie zrobił błąd w nazwie wsi, najpierw zapisał ją jako *Snudythen*, potem skreślił „-nu” i na górze nadpisał – „un”⁸⁵. W księdze E nazwę wsi zapisano jako: *Sndythen*, oraz *villa S[u]nduthen*⁸⁶. W odpisie przywileju lokacyjnego Olsztyna z 4 listopada 1663 r. nazwa wsi została zapisana jako *Sunditen*⁸⁷, a zatem w tym wypadku zmieniono jedynie jedną literę – „y” na – „i”. W tekście wydrukowanym w *Codex diplomaticus Warmienseis* zapisano *Sundythen* oraz *villa Sundithen*⁸⁸, a w przypisie wydawcy podali nazwę wsi jako *Senditten*⁸⁹.

⁷⁷ G. Białuński, *O początkach zamku w Olsztynie*, KMW, 2013, nr 4 (282), s. 650; R. Klimek, *Początki Olsztyna: ślady wczesnego średniowiecza*, w: G. Białuński, R. Klimek, *Początki Olsztyna...* ss. 11–14.

⁷⁸ Ostatnio np. G. Białuński, *Źródła pisane do osadnictwa wczesnośredniowiecznego (okres wikiński) – poszukiwanie zaginionej wsi Sędyty. Studium osadnictwa wczesnośredniowiecznego Olsztyna*, w: *Zanim powstało miasto...*, ss. 15–31; J. Sikorski w najnowszym tłumaczeniu aktu lokacyjnego, w: *Olsztyn w dokumentach...*, s. 12; A. Dobrosielska, *Zaginiona wieś...*, ss. 32–57.

⁷⁹ A. Szorc, *Dominium warmińskie...*, s. 268. Anna Pospiszylowa wskazuje jeszcze „Sendity” jako nazwę gwarową. A. Pospiszylowa, *Toponimia południowej Warmii. Nazwy terenowe*, Olsztyn 1990, s. 81.

⁸⁰ H. Bonk, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 1, *Beiträge...*, s. 18; ibidem, Bd. 2. Teil., *Die ermlandische...*, s. 33, 37, 43, 223, 224; idem, Bd. 2, Teil 2, A. Funk, *Die preußische Zeit...*, s. 70; idem, *Geschichte der Stadt...*, s. 27, 92–93.

⁸¹ W. Bloedhorn, *Alphabetisches Verzeichnis der Orts- und Personennamen zum Urkundenbuch zur Geschichte der Stadt Allenstein Band III und IV*, Allenstein 1926, s. 94.

⁸² Zob. B. Czopek-Kopciuch, *Adaptacje nazw miejscowych w języku polskim*, Kraków 1995.

⁸³ AAWO AK F fol. 95–98.

⁸⁴ AAWO, AK B, k. 151–152

⁸⁵ AAWO, AK Ja, k. 73–74.

⁸⁶ AAWO, AK E, fol. 81.

⁸⁷ AAWO, AK Rep. 128, VIII nr 1/a, k. 29–29 rs.

⁸⁸ CDW, Bd. 2, nr 202, s. 202.

⁸⁹ Ibidem, Bd. 2, nr 202, s. 202, przyp. 1.

Trudno powiedzieć, jak brzmiała nazwa *Sundythen* w języku pruskim i co oznaczała. W historiografii funkcjonują dwie hipotezy. Według pierwszej, nazwa ta pochodzi od pruskiego słowa *sūndan*, będącego biernikiem liczby pojedynczej rzeczownika „kara”, i oznaczała ona miejsce sądu⁹⁰. Z kolei według drugiej, jest to nazwa odimienna i pierwotnie brzmiała nie *Sund-*, ale *Sand-* tak jak w nazwie *Góra Sandyty*. Według Steffena, autora tej hipotezy, niemieccy pisarze często zapisywali staropruski półdyftąg *-an* jako *-un*. Polacy wymawiali tę nazwę – zdaniem badacza – jako *Sandyty*⁹¹.

Bardziej prawdopodobne wydaje się, że jest to nazwa odimienna, przy czym w odróżnieniu od Steffena nie koniecznie sugerowałabym się tu podaniem o Górze Sandyty. *Sundithen* można bowiem wywieść od pruskiego imienia *Sundith*, potwierdzonego w materiale źródłowym⁹². W dokumentach zakonnych jeszcze w 1344 r. występuje Prus o imieniu *Svndit* (= *Sundit*), czy też *Sunde*, ten pojawia się w źródłach w 1390 r.⁹³ Na Warmii istniała również inna miejscowość o podobnej nazwie *Sudithen*, którą z czasem zmieniono na *Arnsdorf* (dzisiejsze Lubomino). 12 sierpnia 1308 r. biskup warmiński Eberhard z Nysy nadał swojemu bratu Arnoldowi 120 włók na prawie chełmińskim *in zudithen in campis Siluis*⁹⁴. Parę lat później, 25 czerwca 1320 r., ten sam biskup wystawił przywilej dla kościoła we wsi *Arnsdorf* (na dwa łany ziemi, z prawem połowu), i tu również przywołano wcześniejszą nazwę wsi: *Sudithen, que nunc villa Arnoldi nuncupatur*⁹⁵. W tym miejscu jedynie sygnalizuję kwestię pruskiego pochodzenia i znaczenia nazwy *Sundythen*, wymaga ona dalszych badań.

Na mapie Hennenbergera z 1595 r. wieś zapisano jako *Sanditten*⁹⁶, to jedyna taka forma zapisu, nie występuje ona w żadnym z pozostałych źródeł, ani w treści przywileju lokacyjnego Olsztyna, ani w XIX-wiecznych miejskich dokumentach. Nazwa ta utrwaliła się w dokumentacji archeologicznej. W swojej kartotece Guise opisał to stanowisko jako zamek *Sanditten* na południe od wpływu Wadągą do Łyny⁹⁷. Z kolei w *Guise Uebersicht* jako zamek w lesie *Sanditten* na

⁹⁰ V. Mažulis, *Prūsų kalbos. Etimologijos žodynas*, t. 4, R-Z, Vilnius 1997, ss. 167–178. Ustalenia te przyjął Robert Klimek, zob. R. Klimek, *Początki Olsztyna...*, s. 13; idem, *Historia odkrycia...*, s. 11.

⁹¹ A. Steffen, *Przyczynki językoznawcze...*, s. 288.

⁹² G. Gerullis, *Die altpreußischen Ortsnamen*, Leipzig 1922, s. 176.

⁹³ R. Trautmann, *Die altpreußischen Personennamen*, Göttingen 1925, s. 100.

⁹⁴ CDW, Bd. 1, nr 143.

⁹⁵ Ibidem, Bd. 1, nr 198. 27 września 1321 r. biskup Eberhard wystawił przywilej synom swojego brata – Dietrichowi i Heinrichowi we wsi *Arnsdorf*, nie wspomina się tu już jednak poprzedniej nazwy wsi – *Sudithen*, CDW, Bd. 1, nr 210.

⁹⁶ C. Henneberger, *Prussiae...*, w edycji z 1595 r.

⁹⁷ E. Hollack, op. cit., s. 4.

północ od Olsztyna⁹⁸. Dodajmy jednak, że Guise określał to stanowisko również jako *Schloss Sundythen* i *Schlossberg*. Do formy zapisu nazwy wsi jako *Sanditten* nawiązuje określenie wzgórza w podaniu, przywołanym przez Augustyna Steffena – *Góra Sandyty*⁹⁹. Miejscowość „Sanditten”, co ciekawe, znajdowała się na obszarze dawnej plemiennej Sambii, to dzisiejsze Lunino¹⁰⁰.

„Senditten” pojawia się po raz pierwszy na zaginionej mapie Jonstona, przywoływanej w dokumencie z 1854 r., a jej opis także w pracy Grunenberga¹⁰¹. W takiej formie odwołania do wsi pojawiają się w XIX-wiecznych źródłach. W spisie posiadłości i przychodów Olsztyna za lata 1855–1857 dwukrotnie wzmiankuje się „Senditter Wege”, przy których znajduje się małe jezioro¹⁰². Podobnie w wykazie z lat 1858–1860, pod rokiem 1857 mowa jest o małym, częściowo wyschniętym jeziorze, które jest przy „Senditter Wege: der kleine zum Theil schon entwässerte See am Senditter Wege”¹⁰³. Pośród wydatków miejskich za rok 1863 wymienia się z kolei meliorację *Senditter Bruch*¹⁰⁴.

Niemieccy badacze, zarówno Woelky i Saage, wydawcy *Kodeksu dyplomatycznego Warmii*, jak też Bonk, czy Funk, w swoich pracach konsekwentnie używają nazwy *Sundythen/Senditten*. Nie przywołują oni jednak mapy Henzenbergera. Niewykluczone, że nazwa *Sanditten* była jednak im znana, skoro Werner Bloedhorn w opracowanym indeksie osobowym i miejscowości dla III i IV tomu dzieła Bonka wskazał, że *Sanditten* oznacza tę samą miejscowość co *Senditten*¹⁰⁵, być może uważano tę pierwszą za nazwę gwarową.

Od *Sanditen* i *Senditen* wywodzi się zapis nazwy wsi obecny w polskiej literaturze: Sędyty i Sądyty, żadna z tych form nie występuje w źródłach tak pisanych, jak i kartograficznych. Pojawia się ona jedynie w ludowych podaniach, jak choćby w przywoływanym już podaniu *Góra Sandyty*¹⁰⁶. W świetle powyższych

⁹⁸ H. Crome, *Alphabetisches Verzeichnis...*, s. 193; M. J. Hoffmann, A. C. Koperkiewicz, *Wczesnośredniowieczny kompleks osadniczy...*, s. 432.

⁹⁹ A. Steffen, *Przyczynki językoznawcze...*, s. 287–288; http://www.antologiawarminska.pl/userfiles/file/antologia%20warminska_09.pdf [dostęp: 01.12.2015].

¹⁰⁰ Zob. m.in. Toeppen podaje również nazwę tej wsi jako „Sonditten”, zob. M. Toeppen, *Historisch-comparative Geographie von Preussen*, Gotha 1858, s. 212. Odkryto tu cmentarzysko z grobami łużyckimi i z wczesnej epoki, pochówki z późnego okresu lateńskiego oraz z okresu wpływów rzymskich, zob. C. Engel, *Das Gräberfeld von Sanditten, Kreis Wehlau, Prussia*. Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatschutz, 1931, Bd. 29, ss. 47–64.

¹⁰¹ A. Grunenberg, op. cit., s. 18, przyp. 2.

¹⁰² *Kämmereikassen- Etat*, s. 88, 92.

¹⁰³ *Bericht über die Verwaltung der Stadt Allenstein und den Stand der Angelegenheiten pro 1858–1860*, w: H. Bonk, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 4, Theil 2.2, *Urkundenbuch...*, s. 661.

¹⁰⁴ *Verwaltungsbericht für das Jahr 1864*, w: H. Bonk, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 4, Theil 2.2, *Urkundenbuch...*, nr 366, s. 726.

¹⁰⁵ W. Bloedhorn, op. cit., s. 94.

¹⁰⁶ http://www.antologiawarminska.pl/userfiles/file/antologia%20warminska_09.pdf.

ustaleń musimy przyjąć, że źródłowe uzasadnienie mają formy zapisu wsi jako: *Sundythen/Sundithen*, ta bezsprzecznie, oraz *Senditten*, *Sanditten*, z kolei *Sandyty*, *Sądyty* czy *Sędyty* należy uznać za gwarowe.

IV. Lokalizacja wsi

Badacze zgodnie przyjmują, że interesująca nas wieś znajdowała się na północ od Olsztyna, w lesie miejskim, niedaleko ujścia Wadąga do Łyny. Funk napisał, że leżała ona w trójkącie: rzeka Łyna, rzeka Wadąg i strzelnica¹⁰⁷. Jednocześnie określił on *Sundythen* mianem zaginionej wsi¹⁰⁸, bo w jego czasach, czyli w XX w., podobnie jak współcześnie, dokładna lokalizacja wsi pozostaje nieznana.

Dokładna lokalizacja *Sundythen* z całą pewnością znana była średniowiecznym mieszkańcom Olsztyna i wystawcom przywileju lokacyjnego dla miasta. W dokumencie tym nie podano lokalizacji wsi, ani jej granic, co wskazuje, że nie było takiej potrzeby. Zainteresowane strony doskonale wiedziały, gdzie znajdowały się *Sundythen*. Zapisanie takich informacji, z tego punktu widzenia, wydaje się zatem zbędne, na co zresztą w literaturze przedmiotu zwrócił uwagę już Funk¹⁰⁹.

Na podstawie mapy *Prussiae* Hennebergera, zarówno w edycji z 1595 r., jak tej wydanej w 1639 r.¹¹⁰, trudno określić położenie wsi. Mimo wielu szczegółów nie jest ona na tyle dokładna, wszak obejmuje teren całych ziem pruskich w XVI w., by na jej podstawie wskazać miejsce w lesie miejskim, gdzie znajdowały się *Sundythen*. Można odczytać jedynie tyle, że było to na północ od Olsztyna, na południe od ujścia Wadągu do Łyny i po prawej stronie tej drugiej rzeki. Z całą pewnością wiedział o lokalizacji Johan Jonston, mierniczy, który zaznaczył tę wieś miejską jako „Sendiiten” na swojej mapie¹¹¹. Od XIX w. wieś była łączona przez archeologów z grodziskiem znajdującym się w lesie miejskim, na prawym brzegu Łyny, które opisywali jako: „Burg Sanditten...”¹¹², nazwą tą określali również las „Burg im Walde Sanditten...”¹¹³.

¹⁰⁷ A. Funk, *Geschichte der Stadt...*, s. 92.

¹⁰⁸ Idem, *Alphabetisches...*, s. 44.

¹⁰⁹ Idem, *Geschichte der Stadt Allenstein von 1348 bis 1943*, Leer 1955, s. 92.

¹¹⁰ Henneberg [Hennenberger], Caspar [Kaspar]: PRVSSIAE/ Das ist/ des Landes zu Preussen/Welches das herrlichste Theil ist Sarmatiae Europaeae, Eigentliche und warhafftige Beschreibung... Durch/Casparum Hennebergerum, Erlichensem./Pfarrern des Fürstlichen Hospitals Löbenicht Königsberg. Gedruckt zu Königsberg /in Preussen/ bey Segebaden Erben/ Im/ Jahr 1639, zob. <http://tukart.ulb.tu-darmstadt.de/607/8/index.htm>.

¹¹¹ H. Bonk, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 4, Teil 2, *Allgemeine Urkunden...*, s. 40; idem, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd 2. Teil 2, *Die Preussische Zeit (seit 1772) von Stadtrat Funk*, Allenstein 1929, ss. 15–16.

¹¹² Za E. Hollack, *Erläuterungen zur vorgeschichtlichen Übersichtskarte von Ostpreussen*, Glogau–Berlin 1908, s. 4.

¹¹³ Za H. Crome, *Verzeichnis der vor- und frühgeschichtlichen...*, s. 5.

Wydaje się, że jeszcze w XIX w. nazwa, jak i lokalizacja, wsi były znane. Ludzie żyjący w tym stuleciu nadal byli w stanie pokazać miejsce, gdzie znajdowały się *Sundythen*. Wydawcy aktu lokacyjnego Olsztyna podali w przypisie, że pozostałości po tej wsi można jeszcze zobaczyć w lesie miejskim za strzelnicą¹¹⁴. Położenie wsi utrwaliło się w lokalnej pamięci, po części zapewne dzięki – położonemu nieopodal – cyplowemu grodzisku, które wzięło odeń swą nazwę. „Zaklęty zamek, Schloß Sundythen” stał się bohaterem romantycznych ludowych opowieści. Nazwa wsi i odniesienia do jej topografii zachowały się nie tylko w ludowych podaniach, ale i miejskich, urzędowych dokumentach: np. „Senditter Wege”¹¹⁵ czyli „sendyckie” drogi, które najpewniej wiodły do wsi i „Senditter Bruch”¹¹⁶, czyli „sendyckie” uroczysko, trzęsawisko. Jedne i drugie można wiązać z olsztyńskim lasem miejskim. Posługiwanie się przez pracowników magistratu w oficjalnej dokumentacji takimi określeniami topograficznymi jak „Senditter Wege”, czy „Senditter Bruch” świadczy o tym, że miały one nie tylko „urzędowe” (historyczne, prawne) uzasadnienie, jak również o tym, że były one czytelne dla odbiorców treści pism.

Odpowiedzi na pytanie, gdzie w lesie miejskim znajdowała się wieś *Sundythen* nie przyniosły przywołane badania archeologiczne, przeprowadzone niedaleko ujścia rzeki Wadąg do Łyny w 2006 i w 2013 r., zarówno na grodzisku (stanowisko archeologiczne nr LXXIX), jak i na obszarze osady (stanowisko archeologiczne nr CIV). Prace wykopaliskowe wykazały, że początki osadnictwa w tym miejscu sięgają wczesnej epoki żelaza, przede wszystkim starszego okresu przedrzymskiego (V–III w. p.n.e.). Dotychczasowe wyniki badań archeologicznych (główna faza zasiedlenia sięga maksymalnie początku XIII w.) nie pozwalają utożsamić badanej osady z wsią *Sundythen*.

Jednocześnie nie można jednak wykluczyć związku wsi *Sundythen* z badaną osadą, zwłaszcza że w niedalekiej odległości od badanego stanowiska (około 100 m) w maju 2015 r. członkowie Towarzystwa Naukowego „Pruthenia” – Alicja Dobrosielska, Marek Pacholec, Bogdan Radzicki oraz Renata Pacholec znaleźli liczne fragmenty ceramiki, wstępnie datowane przez archeologów na XIV–XV w. Czy średniowieczna wieś *Sundythen* znajdowała się właśnie w tym miejscu? Odpowiedź na to pytanie, podobnie jak rozwiązanie kwestii powiązania wsi z badaną osadą przyniosą kolejne badania archeologiczne.

---

¹¹⁴ CDW, Bd. 2, nr 202, s. 202, przyp. 1. Informację tę w literaturze przywołuje Bonk, zob. H. Bonk, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 2, Theil 1, *Die ermländische...*, s. 43.

¹¹⁵ *Kämmereikassen- Etat*, s. 88, 92.

¹¹⁶ *Verwaltungsbericht für das Jahr 1864*, w: H. Bonk, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 4, *Urkundenbuch...*, Theil 2.2, nr 366, s. 726.

V. *Sundythen* – zanim powstał Olsztyn

Okolice dzisiejszego Olsztyna, w tym, przynajmniej w części, obszar dzisiejszego lasu miejskiego, były zamieszkałe i zagospodarowane na długo przed przybyciem na ziemie pruskie zakonu krzyżackiego i rozpoczęciem akcji kolonizacyjnej przez biskupów warmińskich i fromborską kapitułę, a zarazem przed lokowaniem tego miasta. Badania archeologiczne z 2006 i 2013 r. potwierdziły istnienie na obszarze olsztyńskiego lasu miejskiego, około 1 km na południe od ujścia rzeki Wadąg do Łyny, kompleksu osadniczego, który stanowią: założenie obronne (stanowisko archeologiczne nr LXXIX) oraz osada (stanowisko archeologiczne nr CIV). „Grodzisko” położone jest na kulminacji półwyspu, a osada u jego nasady¹¹⁷.

Osada była zamieszkała już w okresie wczesnożelaznym i funkcjonowała po wiek XIII. Jest ona najbliższym położonym od centrum Olsztyna miejscem pruskiego osadnictwa. Najpewniej była stale zamieszkała (odkryto i udokumentowano tu 13 obiektów osadniczych, w tym jeden dół postłupowy¹¹⁸), choć archeolodzy wskazują wstępnie na trzy fazy jej zasiedlenia: okres wczesnożelazny, następnie druga połowa VIII do przełomu X/XI w. i połowa XI do początku XIII w. Mieszkańcy osady zajmowali się rybołówstwem, garncarstwem, hodowlą zwierząt oraz uprawą roli. Archeolodzy znaleźli liczne gliniane naczynia i ich fragmenty (zdobione charakterystycznymi żłobkami i linią falistą, czy też ornamentowane odciskami stempla w kształcie „czterolistnej koniczyny”), metalowe noże, krzesiwa, dłuta, rozcieracze do żaren itp. Znalezione kości zwierzęce w większości były kośćmi ssaków domowych¹¹⁹.

Oprócz tych typowych, codziennych zajęć mieszkańcy osady trudnili się również handlem. Obecność monet arabskich z VIII w. poświadcza, że osada była włączona w obszar dalekosiężnej wymiany handlowej, czemu sprzyjała dogodna lokalizacja nad rzeką Łyną, uchodzącą do Pregoły, która z kolei wpływa do Bałtyku¹²⁰. Możliwe, że mieszkańcy osady komunikowali się ze skandynawskim emporium handlowym Truso, znajdującym się nad jeziorem Drużno. Bardzo duża liczba zabytków metalowych, rozległość założenia przestrzenne tego zespołu oraz korzystne położenie (w niedalekiej odległości znajdowało

¹¹⁷ Osada została zgłoszona do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Olsztynie w kwietniu 2006 r. przez Roberta Klimka, zob. R. Klimek, *Występowanie dirhemów oraz próba rekonstrukcji dróg ich rozprzestrzeniania się na obszarze plemion pruskich w VIII–X wieku*, Pruthenia. Pismo poświęcone Prusom i ludom bałtyjskim, 2008, t. IV, s. 224, przyp. 58.

¹¹⁸ A. Koperkiewicz, *Badania archeologiczne...*, ss. 62–64.

¹¹⁹ M. J. Hoffmann, A. C. Koperkiewicz, *Sprawozdanie z badań...*, ss. 6–7.

¹²⁰ *Ibidem*, *Wczesnośredniowieczny kompleks osadniczy...*, ss. 435–436.

się miejsce, które uznano za na tyle dogodne, aby założyć tam miasto (Olsztyn) sugerują, że był to najpewniej jeden z głównych ośrodków osadniczych w dorzeczu środkowej Łyny¹²¹.

Osada ta w tym miejscu funkcjonowała najpewniej, jak wynika z dotychczasowych badań archeologicznych, jedynie do XIII w. Możliwe, że jej dalsze losy można powiązać z położonym w niedalekiej odległości terenem, na obszarze którego znaleziono fragmenty średniowiecznej ceramiki. Mamy tradycję zasiedlenia miejsca, ale nie można metodami empirycznymi potwierdzić jego ciągłości. Tym bardziej nie można identyfikować wczesnośredniowiecznej osady z wsią wymienianą w akcie lokacyjnym miasta.

VI. *Sundythen* – kapitulna wieś pruska

Kolonizacja okolic później powstałego Olsztyna rozpoczęła się w latach trzydziestych i czterdziestych XIV w. 27 marca 1335 r. nadanie na 4 łany *in Bertynghen* otrzymał Prus Medeken wraz z swoimi potomkami¹²², do 23 maja 1348 r. w okolicy dokonano piętnastu nadań wolnym Prusom¹²³. W ten sposób powstała osada *Preusch Bertyngh* (Bartążek), a w 1345 r. wieś czynszowa *Deustche Bertyngh*, Bartąg¹²⁴. Wcześniej, w 1337 r., lokowano wieś i młyn Wadąg¹²⁵. W 1342 r. przywilej lokacyjny uzyskały Jaroty¹²⁶, w 1345 Tomaszkowo¹²⁷. 31 grudnia 1348 r. lokowano na 30 włókach wieś *Frederichsdorf (Koselern, dzisiejsze Kieźliny)*¹²⁸.

Przywołane i inne miejscowości w okolicach Olsztyna uzyskały przywileje, w których określono ich grunty, granice, prerogatywy, powinności i zobowiązania. Nie zachował się odrębny dokument lokacyjny dla interesującej nas wsi. W literaturze przedmiotu podniósł tę kwestię Grzegorz Białuński, według którego nie zachował się przywilej dla *Sundythen*, bo wieś ta została na mocy dokumentu lokacyjnego Olsztyna włączona w obręb miasta¹²⁹. Niewykluczone jednak, że *Sundythen* funkcjonowała jako wieś kapitulna przed 1353 r., przy czym

¹²¹ A. Koperkiewicz, *Badania archeologiczne...*, ss. 73–74.

¹²² CDW, Bd. 1, nr 270. Odbiorca nadania, co ciekawe, miał dostarczać świadczenia w naturaliach do Dobrego Miasta, mimo że strażnice w Bartążku i Olsztynie już istniały, może to wskazywać, że w najbliższej okolicy nie było ośrodka administracyjnego oraz, że przywołane strażnice pełniły jedynie funkcje militarne.

¹²³ CDW, Bd. 2, nr 6.

¹²⁴ G. Białuński, *O początkach zamku w Olsztynie...*, ss. 649–650.

¹²⁵ CDW, Bd 1, nr 286.

¹²⁶ CDW, Bd. 2, nr 347.

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ CDW, Bd 2., nr 125.

¹²⁹ G. Białuński, op. cit., s. 650.

zdają sobie sprawę, że z historycznego punktu widzenia, w sytuacji braku przywileju lokacyjnego, rozważania o okresie przedkolacyjnym *Sundythen* jako wsi są bardzo hipotetyczne¹³⁰.

Na funkcjonowanie wsi *Sundythen* przed 1353 r. wskazuje sformułowanie w akcie lokacyjnym Olsztyna, iż w granicach miasta znalazła się wieś (*In quibus granicijs quia eciam villa nostra Sundythen*), oraz że była to wieś kapitulna (*villa nostra*). Przynależały do niej, jak zapisano, pola, lasy i inne przyległości (*cum campis siluis ceterisque ad ipsam pertinentibus*). A zatem jej grunty były określone i znane. Mieszkańcy *Sundythen* zobowiązani byli do świadczeń i czynszów na rzecz kapituły (*seruicia de predicta villa necnon census inde nobis debitos ad nos volumus pertinere*). Wielkości tych zobowiązań nie przywołano, co również może wskazywać, że były one już określone i znane wystawcom dokumentu.

Sundythen nie są jedyną wsią przywoływaną w dokumencie z 31 października 1353 r., dla której nie zachował się przywilej z tego okresu. W opisie granic miasta wskazuje się na wsie, z którymi graniczy obszar municypalny: *Vyckendorf* (Myki), *Drawsken* (Track), *Cleberg* (Klebark), *Schonewalt* (Szcześnie) czy *Likosen* (Likusy) – dla tych znamy jedynie przywileje wystawione po lokacji miasta. Nie znaczy to, że ich zobowiązania i uprawnienia nie były wcześniej w jakikolwiek sposób uregulowane. Sytuacja ta nie wydaje się wyjątkowa dla osadnictwa okolic Olsztyna, ale skłania do dokładniejszego przyjrzenia się ówczesnym praktykom, powiedzmy, legislacyjnym. Sytuacja analogiczna dotyczy zresztą prawdopodobnie samego miasta, co w literaturze już parokrotnie podnoszono¹³¹.

Wystawcy olsztyńskiego aktu lokacyjnego nie tylko wymienili wieś Likusy (*ville nostre lykosen*), jako jedną z wsi graniczących z miastem, ale przyznali jej las, wcześniej przydzielony i przekazany Olsztynowi (*siluam quandam prius per nos ipsi ciuitati mensuratum et assignatum recepimus et ville nostre lykosen addidimus*). Likusy otrzymały przywilej 1 marca 1356 r.¹³², a zatem trzy lata później. Wzmianka w akcie lokacyjnym Olsztyna poświadcza tym samym wcześniejsze funkcjonowanie tej wsi, która zgodnie z treścią aktu lokacyjnego w 1356 r. stała się wsią chełmińską. W przywileju lokacyjnym Likusy uzyskały siedem lat wolnizny, jednak można to uzasadnić najazdem litewskim, który miał miejsce 21 stycznia 1356 r. Spalono wówczas 17 wsi, łupiąc i niszcząc doszczętnie okolice Olsztyna (*intrans terram Allensteyn cum potenti copia, terram dictam circumquaque vastant, et hostiliter occisione etc. destruunt in numero villas 17 et generali-*

¹³⁰ W początkowym okresie kolonizacji na obszarze późniejszej Warmii pruskie wsie służebne nie uzyskiwały przywilejów lokacyjnych, zob. CDW, t. 1, nr 270, przyp. 1.

¹³¹ Ostatnio np. G. Białuński, op. cit., ss. 645–664.

¹³² CDW, Bd. 2, nr 233, tu regestr; AAWO, AK F, fol. 133, por. AK B, k. 196, AK E, fol. 109.

ter totam dictam terram)¹³³. Niewykluczone, że wśród tych zniszczonych wsi były również Likusy, które tym samym potrzebowały czasu na „odbudowanie się”.

Przywołany fragment dotyczący lasu, czy może raczej jakiejś części lasu, wskazuje również, że Olsztyn miał – jak to określił A. Szorc¹³⁴ – „egzystencję przedprzedlokacyjną”. Decyzję o powstaniu miasta powzięto przed 1353 r. G. Białuński sugeruje, że najpewniej stało się to w 1348 r.¹³⁵ W przywileju dla Frederichsdorf, (*Koselern*, dzisiejsze Kieźliny) z 31 grudnia 1348 r. mowa jest, że wieś graniczy z „*neue civitatis*”¹³⁶, interpretowanym właśnie jako miasto Olsztyn. Możliwe, że właśnie w 1348 r. określono, gdzie ma zostać założony Olsztyn oraz jaki obszar ma zajmować, wraz z polami i lasami, w tym, z lasem czy jakimś odcinkiem lasu, wskazanym w przywileju lokacyjnym, który to las od 1353 r. miał należeć do Likus. Na mapie Likus z 1938 r. zaznaczono, po lewej stronie Łyny, nad samą rzeką, obszar podpisany: „*Enklave zum Gemeindebezirk Allenstein gehörig*”¹³⁷. Trudno oczywiście bezpośrednio odnosić tę informację, wszak z dużo późniejszego okresu, do sytuacji w XIV w., wcale nie musiało chodzić o ten obszar. Niemniej znajduje się on poza granicami miasta, na terytorium wspomnianej wsi i z pewnością można to potraktować jako wskazówkę do ewentualnych dalszych poszukiwań źródłowych.

VII. *Pagus civitas*

Od 31 października 1353 r. wieś *Sundythen* została formalnie włączona w obręb miasta. Jak odnotowano na marginesie księgi przywilejów F, była to *pag[us] civitatis*, czyli wieś miejska¹³⁸. W granicach Olsztyna, jak zapisano w treści dokumentu, znalazła się ona wraz z polami, lasami i pozostałymi swoimi przyległościami (*In quibus granicijs quia eciam villa nostra Sundythen cum campis siluis ceterisque ad ipsam pertinentibus continentur*). Została ona włączona w obręb gruntów miejskich i miała pozostać wśród wolnych łąnów miasta (*villa Sundithen cum suis pertinencijs in libertate ciuitatis*), tzn. wolnych od czynszu i zobowiązań, tak jak

¹³³ *Die Chronik Wigands von Marburg*, w: *Scriptores rerum Prussicarum*, hrsg. v. T. Hirsch, M. Toeppen, E. Strehlke, Bd. 2, Leipzig 1863, s. 522.

¹³⁴ A. Szorc, *Przywilej lokacyjny...*, s. 284.

¹³⁵ G. Białuński, op. cit., ss. 645–663. O kolonizacji Warmii, w tym również okolicy, w której powstał Olsztyn, zob. V. Röhrich, *Die Kolonisation des Ermlandes*, *Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands* (dalej: ZGAE), 1899, Bd. 12, ss. 601–724; ibidem, 1901, Bd. 13, ss. 742–980; ibidem, 1903, Bd. 14, ss. 131–355; H. Schmauch, *Besiedlung und Bevölkerung des südlichen Ermlandes*, Prussia, *Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatschutz*, 1933, Bd. 30, Teil 1, ss. 142–145 – tu też omówienie starszej literatury, zob. s. 162.

¹³⁶ CDW, Bd. 2, nr 125.

¹³⁷ APO 1367/90, Lykosen 119.

¹³⁸ AAWO, AK F, fol. 96 rs.

inne grunty miejskie (*volumus Vt villa predicta cum suis agris ceterisque ad ipsam pertinentibus – sub et in mensuratione mansorum ciuitatis concludatur*)¹³⁹.

Sundythen i jej gruntów dotyczy z pewnością również fragment przywileju lokacyjnego Olsztyna o łanach wolnych od czynszu, wśród których były pastwiska i wyrębiska, jak też ogrody, morgi ziemi: *Mansis libertatis in pascuis et lignicidijs necnon in ortorum seu iugerum exposicionibus*. Podobnie z mieszkańcami i gruntami wsi *Sundythen* można łączyć fragment, w którym mowa o obszarze wyrębisk i pastwisk jako wspólnych dla wszystkich, tak obywateli, jak i innych zamieszkujących w obrębie posiadłości miejskich i pól: *lignicidia et pascua omnibus sint communia tam ciuibus quam inhabitatoribus Mansorum seu agrorum*. Wśród tej ostatniej grupy, mieszkających poza murami miejskimi, na polach, z pewnością byli mieszkańcy *Sundythen*.

Włączenie *Sundythen* w granice Olsztyna było swego rodzaju transakcją związaną, o czym wspominałam wcześniej. Miasto uzyskało wieś wraz z jej polami, lasami i łąkami, ale w zamian za to kapituła zabrała Olsztynowi pewien, bliżej nieokreślony, las, który wcześniej wyznaczyła miastu (*suis siluam quandam prius per nos ipsi ciuitati mensuratam et assignatam recepimus*) i dała go wsi Likusy (*et ville nostre lykosen addidimus*).

Mieszkańcy wsi *Sundythen*, mimo że mieszkali teraz na obszarze miasta (na łanach wolnych) to nadal byli zobowiązani do świadczeń na rzecz kapituły, mowa tu o szarwarkach i czynszach. Mieli oni płacić czynsz (*seruicia de predicta villa necnon census inde nobis debitos ad nos volumus pertinere*) do czasu aż wieś Likusy zacznie wywiązywać się ze swoich zobowiązań (*villa lykosen censualis efficitur debeat*). Jeśli uznamy, że chodzi tu o okres wolny od czynszu i świadczeń, wskazany w przywileju lokacyjnym Likus, a jedyny zachowany pochodzi z 1356 r., i zgodnie z jego treścią Likusy zwolniono z zobowiązań na 7 lat, to *Sundythen* musiałyby uiszczać czynsze do kapitulnej kasy aż do roku 1363. A zatem okres płacenia świadczeń wynosiłby 10 lat. Wydawać by się mogło, że z racji powiązania losów obu wsi, odzwierciedlonego w olsztyńskim akcie lokacyjnym, jakieś odwołanie do *Sundythen* powinno się znajdować w przywileju Likus z 1356 r. W dokumencie lokacyjnym tej wsi nie ma jednak nic o *Sundythen*, może to być przesłanką za tym, że zachowany akt lokacyjny Likus jest tylko kolejnym, dalszym etapem redakcji. Trudno stwierdzić, czy mieszkańcy wsi wywiązywali się z zobowiązań na rzecz kapituły. Dokumenty poświadczające wypełnianie ewentualnych świadczeń, do których była zobowiązana owa „pagus”, w związku z okresem wolnizny Likus, nie zachowały się do naszych czasów. Wieś *Sundythen*

¹³⁹ CDW, Bd. 2, nr 202.

nie została wymieniona w żadnym z wykazów wsi komornictwa olsztyńskiego, ani też wsi czynszowych („Registru[m] territorii Allenstein”)¹⁴⁰.

Za tym, że wieś funkcjonowała w kolejnych stuleciach przemawia napis *Sanditten*, znajdujący się nieopodal ujścia rzeki Wadąg do Łyny, na wspomnianej szesnastowiecznej mapie Hennenbergera w edycji z 1595 r.¹⁴¹, jak też na mapie wydanej w 1639 r.¹⁴² Jonston zaznaczył na swojej mapie dwie olsztyńskie wsie miejskie: *Sundythen* i *Bürgerdorf* (późniejsze Elizenhof, a dzisiejsze Ostrzeszewo). Początki tej drugiej sięgają XVI w., w 1521 r. Rada Miejska Olsztyna podjęła uchwałę o przeznaczaniu pod uprawę dużego, niezabudowanego terenu w pobliżu Olsztyna, dość podmokłego i częściowo porośniętego lasem. Każdy mieszkaniec Olsztyna, posiadający prawa miejskie, mógł ubiegać się o przydział działki rolnej, które przez trzy lata były wolne od czynszu. Do lat osiemdziesiątych część spośród mieszczan osiedliła się na użytkowanej ziemi na stałe i w ten sposób powstała osada, zwana *Bürgerdorf* (Wieś Miejska)¹⁴³. Spośród źródeł pisanych dotyczących *Bürgerdorf* zachowała się petycja jej mieszkańców, zgłoszona do Urzędu Miasta między rokiem 1572 a 1586 r.¹⁴⁴

Włączenie wsi, czy osady, podobnie jak utworzenie wsi miejskiej na obszarze miasta, nie było wówczas, ani w średniowieczu, ani w nowożytności, niczym niezwykłym. Przestrzeń miejską stanowił nie tylko obszar otoczony murem miejskim, ale również rozciągające się poza linię umocnień przedmieścia, ogrody, pola, łąki i lasy. Mieszkańcy miast, tak jak i wsi, uprawiali ziemię, i to zajęcie stanowiło ich pierwsze źródło utrzymania. Na obszarze Warmii, oprócz Olsztyna, wsie miejskie posiadały też inne miasta. Braniewo miało aż trzy wsie: Garbina, Glinka i Stępień¹⁴⁵; Lidzbark Warmiński jedną – Marckheim (Markajny); podobnie Frombork – Ranefeld (Ronina) i Barczewo – Ruscheinen (Ruszajny)¹⁴⁶.

Jako główny i chyba najważniejszy powód powstawania wsi miejskich można wskazać konieczność utrzymania i wyżywienia się mieszkańców miast, które, jak już wspomniałam, miały głównie rolniczy charakter i niewiele różniły się pod tym względem od wsi. Różne natomiast były drogi powstania wsi miejskich. Miasto rozwijając się, zwiększając liczbę mieszkańców potrzebowało nowych gruntów, tak było m.in. w przypadku Jezioran, które uzyskały 2 czerwca 1389 r. od bi-

¹⁴⁰ AAWO, AK F, k. 96–99, AK B, k. 148–149.

¹⁴¹ C. Henneberger, *Prussiae...*, Königsberg 1595; zob. E. Jäger, op. cit., s. 57, nr 31.

¹⁴² Zob. <http://tukart.ulb.tu-darmstadt.de/607/8/index.htm> [dostęp: 1.12.2015].

¹⁴³ H. Bonk, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 2, *Darstellung der Geschichte Allensteins*, Theil. 1, *Die ermländische Zeit...*, ss. 224–225.

¹⁴⁴ Idem, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Bd. 3, *Urkundenbuch*, Teil. 1, *Allgemeine Urkunden...*, ss. 260–264.

¹⁴⁵ Zob. A. Szorc, *Braniewo w latach 1284–1772*, w: S. Achremczyk, A. Szorc, *Braniewo*, Olsztyn 1995, s. 115.

¹⁴⁶ J. Kiełbik, *Miasta warmińskie latach 1466–1772. Samorząd, społeczeństwo, gospodarka*, Olsztyn 2007, s. 36, tab. nr 3.

skupa Sorboma nadanie na 40-łanową osadę Bergerdorf (Miejska Wieś), 5 łanów wolnych od opłat i 40 łanów puszczy¹⁴⁷. Miasta, podobnie jak dzisiejsze ośrodki, „wchłaniały” okoliczne osady, razem z przyległościami i lasami. Wydaje się, że tak właśnie było ze wsią *Sundythen*, która będąc samodzielną osadą (może też wsią) znalazła się w 1353 r. w granicach Olsztyna. Czasem wsie miejskie powstawały w obrębie istniejącego miasta, na gruntach dotąd nieużytkowanych, jak olsztyńska *Bürgerdorf*. Niezależnie od czasu powstania i sposobu powołania ostatecznie obie olsztyńskie wsie miejskie podzieliły w XVIII w. taki sam los.

VII. Dżuma i zagłada wsi

Po 1353 r. *Sundythen* pojawia się w źródłach pisanych ponownie dopiero w XIX w. W sprawozdaniu Magistratu z 27 października 1854 r.¹⁴⁸ czytamy o wspomnianej wcześniej mapie Johanna Johstona, na której zaznaczono interesującą nas wieś, tu również podano informacje o wyludnieniu *Senditten* – wskazując rok 1709 albo 1710 – oraz powody owego wyludnienia. Miało się to stać na skutek epidemii dżumy, która w tym czasie spustoszyła Olsztyn i okolice. Całkowite wyludnienie olsztyńskich wsi miejskich (*Stadtdörfer*) *Senditten* i *Bürgerdorfe* – jak zapisano w tym tekście – oddaje skalę ówczesnej epidemii: „Der Untergang der auf der gedachten Pergamenkarte genannten Stadtdörfer Bürgerdorf und Senditten schreibt man auch dieser Seuche zu”¹⁴⁹.

Nie udało mi się dotąd znaleźć jakichkolwiek innych dokumentów potwierdzających wyludnienie *Sundythen* w XVIII w., ani też dokumentów wskazujących, że było inaczej. Jedynie w *Kämmereikassen- Etat* za lata 1855–1857 pośród części miasta wymieniono wsie miejskie: *die Stadt nebst Dorfstädten*, a zatem miasto z wsiami miejskimi¹⁵⁰. Zapis ten nie jest argumentem za funkcjonowaniem olsztyńskich wsi miejskich po wiek XIX, potwierdza jedynie, że miasto posiadało wsie miejskie oraz, że przynależały one do niego, mimo wymarcia ich mieszkańców.

Podsumowanie

W związku z niedostatkim źródeł pisanych dotyczących *Sundythen* niezwykle trudno opisać dzieje tej wsi i jej mieszkańców, więcej tu pytań i luk ani-

¹⁴⁷ CDW, Bd. 3, nr 233; A. Szorc, *Dominium warmińskie...*, ss. 267–268.

¹⁴⁸ H. Bonk, *Geschichte der Stadt Allenstein*, t. 4, *Urkundenbuch zur Geschichte* cz. 2 *Allgemeine Urkunden...*, ss. 39–44.

¹⁴⁹ *Ibidem*, s. 40.

¹⁵⁰ *Kämmereikassen- Etat*, s. 81.

zeli gotowych odpowiedzi. Nazwa wsi, która ma potwierdzenie w źródłach to: *Sundythen*, *Sanditten*, *Senditten*, pozostałe funkcjonujące w literaturze przedmiotu i podaniach ludowych takie, jak: Sandyty, Sądyty czy Sedyty nie występują w źródłach pisanych ani kartograficznych i należy je uznać za gwarowe. W dokumentach pisanych *Sundythen* pojawiają się po raz pierwszy w 1353 r., w przywileju miasta Olsztyna. Wieś funkcjonowała znacznie wcześniej, na co wskazuje jej nazwa, oraz treść olsztyńskiego przywileju lokacyjnego.

Sundythen można wstępnie lokalizować w lesie miejskim, w sąsiedztwie osady i grodziska. Niedaleko od wczesnośredniowiecznej osady odkryto bowiem średniowieczną ceramikę, co może świadczyć o istniejącym na tym miejscu średniowiecznym osadnictwie (XIV–XV w.). Brak jednak, jak dotąd, jakichkolwiek świadectw archeologicznych funkcjonowania osady w nowożytności, o czym można jednak wnosić na podstawie przesłanek historycznych (choć również niejednoznacznych). Źródła pisane milczą o losach wsi i jej mieszkańców po 1353 r., aż do XIX w. Jedynie mapy z XVI i XVII w. dowodzą, że wieś funkcjonowała w okresie nowożytnym. Jej zagładę, śmierć wszystkich mieszkańców, spowodowała w XVIII w. dżuma, co zostało odnotowane w sprawozdaniu olsztyńskiego magistratu z 1854 r.

W XIX w. pozostały po *Sundythen* ruiny i adnotacje w miejskich dokumentach, jej nazwa znajduje potwierdzenie m.in. w określeniach dróg (*Senditter Wege*), które niegdyś wiodły do wsi. Wieś zachowała się w lokalnej pamięci, jej nazwę przeniesiono na las i grodzisko, co zostało utrwalone w ludowych podaniach, spisanych w większości w XX w. Jednocześnie już na początku tego stulecia zapomniano o lokalizacji *Sundythen* i uznano ją za zaginioną – „*verschwendenes Dorf*”.

Alicja Dobrosielska, *Sundythen – Allensteinische „pagus civitas”*

Zusammenfassung

Dieser Text stellt die Geschichte Sundythen aus preußischer Zeit des achtzehnten Jahrhunderts, der Ort angegeben, wo wahrscheinlich ein Wort fehlt Dorf war. Der Name des Dorfes, die von Quellen, dass Sundythen, Sanditten, Senditten, die andere Funktion in der Literatur und Volksmärchen wie Sandyty, Sądyty ob Sedyty nicht existieren in schriftlichen Quellen oder kartographische und sollte berücksichtigt werden, Slang bestätigt wird. In den Dokumenten geschrieben Sundythen erscheinen zum ersten Mal 1353, das Privileg der Stadt Olsztyn. Das Dorf funktionierte viel früher, wie der Name schon sagt, und der Gehalt an Olsztyn Lage Privileg. Sundythen zunächst im städtischen Wald in der Nähe von Siedlungen und Siedlungs befinden. Nicht weit von der frühmittelalterlichen Siedlung wurden mittelalterliche Keramik entdeckt, die an diesem Ort mittelalterlichen Siedlungen bestehenden anzeigen kann (XIV-XV.). Keine, aber bei weitem jeder archäologischen Beweise das Funktionieren der Siedlungen in der heutigen Zeit, die sich jedoch auf der Grundlage von historischen Bedingungen bringen. Schriftliche Quellen schweigen über das Schicksal des Dorfes und seiner Bewohner nach 1353. Bis zum neunzehnten Jahrhundert. Nur die Karten des sechzehnten und siebzehnten Jahrhundert. Beweisen Sie, dass das Dorf in der Neuzeit funktionierte. Seine Zerstörung verursachte den Tod aller Bewohner im achtzehnten Jahrhundert. Plague, wie in dem Bericht Olsztyn Richter aus 1854. Im neunzehn-

ten Jahrhundert zur Kenntnis genommen. Verbleibende nach Sundythen Ruinen und Anmerkungen in städtischen Dokumenten wird der Name m bestätigt. In. in den Bedingungen der Straßen (Senditter Wege), die einmal in das Dorf geführt. Das Dorf liegt in einem lokalen Speicher erhalten, zog ihren Namen in den Wald und Siedlung, die in Volksmärchen erhalten geblieben ist, geschrieben meist im zwanzigsten Jahrhundert.

Übersetzt von Christiane Schultheiss

Alicja Dobrosielska, *Sundythen – Olsztyn's „pagus civitas”*

Summary

This text presents the history of Sundythen from Prussian times to the eighteenth century, indicated the place where probably was a missing village. The name of the village, which is confirmed by sources that Sundythen, Sanditten, Senditten, the other functioning in the literature and folk tales such as Sandyty, Sądyty whether Sądyty not exist in written sources or cartographic and should be considered slang. In documents written Sundythen appear for the first time in 1353. in the privilege of the city of Olsztyn. The village functioned much earlier, as its name indicates, and the content of Olsztyn location privilege. Sundythen be initially located in the urban forest in the vicinity of settlements and settlement. Not far from the early medieval settlement were discovered medieval ceramics, which may indicate existing in this place medieval settlements (XIV–XV.). None, however, by far, of any archaeological evidence the functioning of settlements in modern times, which can, however, bring on the basis of historical conditions. Written sources are silent about the fate of the village and its inhabitants after 1353. Until the nineteenth century. Only the maps of the sixteenth and seventeenth century. Prove that the village functioned in the modern period. Its destruction caused the death of all residents in the eighteenth century. Plague, as noted in the report Olsztyn magistrate from 1854. In the nineteenth century. Remaining after Sundythen ruins and annotations in municipal documents, the name is confirmed m. In. in the terms of roads (Senditter Wege), which once led to the village. The village is preserved in local memory, her name moved to the forest and settlement, which has been preserved in folk tales, written mostly in the twentieth century.

Translated by Jerzy Kielbik